

For smal en pris

Årets sakprosanomineringer til Brageprisen er for like.

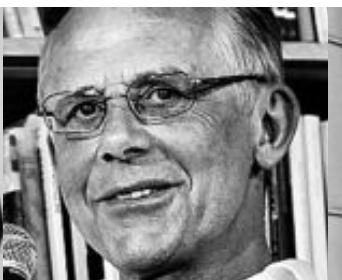
KRONIKK
Kjell Lars Berge

Årets nominasjoner til Brageprisen for sakprosa har fått noen hver med interesse for kvaliteten på norsk litteratur til å rynke litt på nesa. Hva har skjedd med prisen? spør folk hverandre og seg selv. Hvorfor er ikke kulturelt viktige og ambisiøse biografier om Johan Scharffenberg og Jens Bjørneboe, skrevet av henholdsvis Espen Søybe og Tore Rem, nominert? Hvorfor løftes ikke det nyskapende praktverket *Norsk presses historie* frem? Hva med mer vitenskapelig orientert faglitteratur der komplekse innsikt og krevende problemer serveres i essayistisk form, slik som jubilanten Jon Hellesnes' mye omtalte bok *Det femte monarki og andre essay*? Burde ikke en slik utgivelse vært nominert? Og hva med Jon Severuds langessay *Ei gjenreise*? Dette fascinerende og originale essayet er en verdig, og ikke sentimental, feiring av Aasmund Olavsson Vinjes sakprosaklassiker *Ferdaminni fraa Sumaren 1860*.

I oppsiktsvekkende grad er årets nomineringer til Brageprisen resultater av journalisters oppsøkende og gravende skrivarbeid, men da om saker som har vært førstesidestoff i pressen i mange måneder. Det gjelder fremfor alt Morten Strøksnes' reiseskildring *Et mord i Kongo* og Jon Gangdals reportasjetekst *Jeg tenker nok du skjønner det sjøl*. Er sakprosaforståelsen blitt preget av en mediestyrt dramatiseringslogikk, der dagsaktuelle temaer må prege innholdet? Sosiologiprofessoren Willy Pedersens korte, men utmerkede, essay *En fremmed på benken* handler da også tilsynelatende først og fremst om narkotika og rusproblemer, mens Tone Huses *Tøyengata – et nyrikt stykke Norge* – i hvert fall overfladisk forstått – kan sies å handle om (feilslått) boligpolitikk.

Nomineringene tyder på at en smal sakprosaforståelse i for stor grad har fått prege vurderingene. Resultatet innebærer et brudd med den rike forståelsen av sakprosa som er blitt utviklet i litteraturdebatten de siste 15 årene. Ser vi en innsnevring av forståelsen blant de med normdannende litteratursmak av hva god sakprosa er?

For en rekke år siden diskuterte jeg sammen med styret i Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening om for-

Nominert: Jon Gangdal, Tone Huse, Willy Pedersen og Morten Strøksnes.

Ikke nominert: Jon Hellesnes, Tore Rem, Jon Severud og Espen Søybe.

eningen skulle opprette en egen bokpris for faglitteratur eller det som senere kom til å bli omtalt i den offentlige debatten om litteraturen som «sakprosa». Jostein Gaarder hadde gjort norsk sakprosa til internasjonal bestselgerlitteratur med filosofihistorien *Sofies verden* (1991), og slik synliggjort – noe som var glemt i mange år, det vil si siden Thor Heyerdahls Kon Tiki-bok fra 1950 omtrent – at også sakprosaen kunne ha sine kjendiser og bli pirrende førstesidestoff i kulturredaksjonene. Omtrent samtidig hadde det store bokutgivelsesprosjektet *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995* (1998) utkommet. Ottar Grepstad hadde – inspirert av mange, men helt på egen hånd – skrevet sakprosaens retorikk og poetikk i *Det litterære skattkammer. Sakprosaens teori og retorikk* (1997). Faglitteraturen og sakprosaen var i ferd med å gjenvinne posisjonen som «litteratur». Det var en forståelse som hadde gått tapt gjennom en lang rekke av litteraturhistorier, som for eksempel reduserte Henrik Wergeland til en intimiserende ulykkelig-kjærlighetslyriker og norsk litteratur i hans samtid til et *ad infinitum* Big Brother-reality-show der søster Camilla og uvennen Johan Sebastian var blant dem som alltid ble sett og lest mest og best.

At litterære priser vekker oppsikt, og slik bidrar til at litteraturen tilkjennes status og prestisje, bekreftes selvsagt av interessen for og engasjementet rundt Svenska Akademiens Nobelpris. En egen pris for sakprosaen ville, slik vi tenkte den gang, kunne styrke sakprosaens prestisje og posisjon som litteratur i det norske samfunnet. En grunnleggende utfordring for en slik pris ville være å gjøre et utvalg av relevante tekster og sjangere i sakprosaens litterære system. Den tradisjonelle

skjønnlitteraturen har i så måte utviklet seg til å bli en oversiktlig tekstkultur delt pent og pyntelig opp i tre tekstkategorier: roman/novelle, lyrikk og dramatikk. Sakprosaen derimot er en vilter jungel av tekstkulturer som innebefatter alt fra vitenskapelige tidsskrift for ornitologer og kokebøker formidlet av tv-kokker, til englebøker fortalt av prinsesser og reiseskildringer regissert av journalister. Sakprosaen utgjør i så måte ikke noe stabilt sjangersystem.

Sakprosaen er ikke én tekstkultur, men er mangfoldig og mangeartet. Normene for hva som er god litteratur, ville for sakprosaens del være både ustabile og konforme, helt avhengig av tekstkulturens egenart. Som Hege Langballe Andersen har vist i sin studie av essayistikkforståelser blant toneangivende litterater er forståelsen av hva et «essay» er eller bør være, en meget tøylig tekstnorm. Derimot er mange temmelig sikre på at tekstnormene for god historisk faglitteratur er forholdsvis forutsigbare. Å gi én og bare én sakprosaen prisen for årets sakprosa, ville derfor være preget av vilkårligheter og derfor ødeleggende for et eventuelt prestisjeoppbyggingsprosjekt.

Når Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening valgte ikke å opprette en slik sakprosapris, var det blant annet fordi Den norske forleggerforeningens pris, Brageprisen, fungerte godt, ikke minst som en pris som verdsatte faglitteraturen. Studerer vi listen over vinnere fra 1992 av, ser vi at prisen faktisk har respektert mangfoldet i sakprosaen. I noen år ble det gitt en egen pris for såkalt «generell» litteratur ved siden av en pris for både «faglitteratur» og «lærebøker». Men fra og med 1996 har de ansvarlige for prisen valgt å begrense seg til kun

tre prisklasser, én for skjønnlitteratur, én for barne- og ungdomsbøker og altså én for sakprosa. Dessuten finnes kategorien «åpen klasse» der en særskilt sjanger blir verdsatt et år, slik essayistikk ble det i 1996, biografier i 1999 og skolebøker fra 1. til 10. klasse ble det i 2006.

Når prisnomineringen til sakprosaklassen i år er blitt debattert og kritisert, bør alle som er opptatt av sakprosaens status og prestisje i samfunnet forstå det som et symptom på at sakprosaen verdsettes som litteratur. Diskusjonen av hva god sakprosa er, er da også blitt stimulert av både innkjøpsordningen for sakprosa, som forvaltes av Norsk kulturråd, og av en bevisst sakprosasatsing i dagsavisene, tidsskriftene og ikke minst NRK P2. Imidlertid provoserer nomineringene den sakprosalitteraturinteresserte til å reflektere over to forhold:

Er årets nomineringer et uttrykk for at juryen i for liten grad har vært seg bevisst det sjangermangfoldet og den normvariasjonen som alltid vil kjennetegne sakprosaen? Bør ikke nomineringene speile dette mangfoldet, slik at det blir synlig for offentligheten og gjenstand for ettertanke og ordskifte? For egen del er jeg ikke i tvil om at en eller to av de journalistisk pregede nominasjonene med fordel kunne vært erstattet av de utgivelsene som jeg nevnte i innledningen av denne kronikken.

Og for det andre: Dersom sakprosaens sjangermangfold ikke lar seg gjenspeile i nomineringene i én sakprosa-klasse, bør flere prisklasser for sakprosaen innføres – slik det ble gjort i Brageprisens første år.

Kjell Lars Berge er professor i tekstvitenskap ved Universitetet i Oslo.